

Streszczenie pracy doktorskiej

Autor: Karolina Wanda Olszowska

Tytuł: Stosunki turecko-amerykańskie i turecko-sowieckie w latach 1945–1952

Promotor: prof. dr hab. Artur Patek

Promotor pomocniczy: dr hab. Piotr Nykiel

Data przygotowania streszczenia: 12.05.2022r.

Praca doktorska podejmuje problematykę stosunków turecko-amerykańskich i turecko-sowieckich w latach 1945-1952, czyli od ostatnich miesięcy II wojny światowej aż do przystąpienia Turcji do struktur Paktu Północnoatlantyckiego.

Rozprawa została podzielona na cztery zasadnicze rozdziały. W pierwszym przedstawiono sytuację wewnętrzną w Turcji, w tym zachodzące tam zmiany w strukturze władzy. Omówiony został również stosunek poszczególnych partii do bloków wschodniego i zachodniego. Osobny podrozdział dotyczy tureckich komunistów, którzy stanowili główny łącznik pomiędzy społeczeństwem tego kraju a Związkiem Radzieckim. W rozdziale pierwszym został także poruszony temat mniejszości narodowych – Kurdów, Ormian, Greków, Żydów i Arabów – szczególnie w kontekście możliwości destabilizowania przez nie państwa, ich podatności na komunistyczną propagandę, możliwości wykorzystania ich dla celu rozszerzeń terytorialnych lub oderwania konkretnych terytoriów, czy wreszcie jako źródła potencjalnych rozdzwignięć z zachodnimi sojusznikami. Wszystkie wyżej wymienione zagadnienia przedstawione zostały na tle rywalizacji amerykańsko-sowieckiej w tym rejonie świata. Na końcu rozdziału autorka zajęła się relacjami Turcji z jej bałkańskimi sąsiadami – Grecją, Bułgarią i Rumunią – zarysowując w ten sposób sytuację międzynarodową w jakiej znajdowała się w badanym okresie.

W rozdziale drugim autorka kontynuuje analizę międzynarodowego otoczenia Turcji w kontekście obszaru wpływu i rywalizacji jakim był Bliski Wschód. W pracy została zwrócona uwaga na relacje Ankary z poszczególnymi krajami na tle kształtowania się bloków wpływów oraz rywalizacji pomiędzy ZSRR a USA na tym obszarze. Dla lepszego zrozumienia podziału świata przedstawiono najważniejsze teorie geopolityczne, uwzględniane w tamtym okresie. W dalszej części rozdziału autorka omówiła również możliwe międzynarodowe sojusze i układy militarne, które mogły zostać zawiązane, lub których plany utworzenia nawet poczyniono. Szczegółowo przeanalizowała także tureckie starania o przyjęcie do sojuszu Północnoatlantyckiego, szczególnie że odrzucenie kandydatury Ankary mogło skutkować

realnym zagrożeniem zwrócenia się jej, w najlepszym wypadku, ku neutralności, a w najgorszym w stronę bloku wschodniego.

Rozdział trzeci został poświęcony głównie relacjom Ankary z Moskwą, ale z uwzględnieniem wpływów i interesów amerykańskich w tym zakresie. Poruszono w szczególności temat cieśnin czarnomorskich, Bosforu i Dardaneli, a także spornych prowincji Karsu, Ardahanu i Artvinu. Autorka zwróciła również uwagę na inne zagadnienia związane z tematem, jak np. kolportowanie prasy, prowadzenie propagandy, działania wywiadowcze i szpiegowskie, a także wszelkie „incydenty”, które wpływały na relacje bilateralne.

Rozdział czwarty poświęcony został relacjom turecko-amerykańskim, także z uwzględnieniem interesów i odpowiedzi na nie strony sowieckiej. W tym miejscu szczegółowo przeanalizowana została pomoc amerykańska dla tureckiej gospodarki, rolnictwa, a w szczególności dla wojska oraz jej wymiar i przydatność. Zwrócono również uwagę na zaangażowanie naukowe i grantowe strony amerykańskiej, które odgrywało bardzo istotną rolę w kreowaniu proamerykańskich nastrojów społecznych. W rozdziale tym nie zabrakło informacji o krytyce pod adresem Stanów Zjednoczonych, czy o antyamerykańskich nastrojach w Ankarze.

Autorka wykorzystała materiały archiwalne, wydawnictwa źródłowe, wspomnienia i relacje, prasę, literaturę piękną oraz monografie i rozprawy w językach: polskim, tureckim, angielskim, niemieckim, rosyjskim, a także arabskim. Przeanalizowała źródła zgromadzone w: Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, Archiwum Wielkiego Zgromadzenia Narodowego Turcji (*Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi*), Archiwum Generalnej Dyrekcji Archiwów Państwowych Kancelarii Rady Ministrów Republiki Turcji (*Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü*), Archiwum Kancelarii Prezydenta Republiki Turcji (*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi*), Archiwum Państwowe Federacji Rosyjskiej (*Государственный архив Российской Федерации*), Wojskowe Archiwum Federalne we Fryburgu (*Das Bundesarchiv-Militärarchiv in Freiburg im Breisgau*), Archiwum Narodowe w Londynie (*The National Archives in London*), Archiwum Cyfrowe Międzynarodowej Historii Odtajnionej (*Wilson Center Digital Archives*), Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie, Archiwum Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (*North Atlantic Treaty Organization Archives*), Archiwum Narodowe Francji w Pierrefitte-sur-Seine (*Archives Nationales de France, Pierrefitte-sur-Seine*), Archiwum Cyfrowe Zatoki Arabskiej (*Arabian*

Gulf Digital Archive), Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie.

W swojej pracy autorka stara się odpowiedzieć na pytania w którym momencie i dlaczego Turcja jednoznacznie opowiedziała się po zachodniej stronie wpływów. Powszechnie podawana w tym kontekście data to 1947 rok (pomoc w ramach planu Marshalla), ale należy się zastanowić, czy decyzja ta nie nastąpiła kilka lat później? Po 1947 roku miały przecież miejsce wydarzenia, które niekoniecznie świadczyły o jednoznacznym i ostatecznym zbliżeniu Ankarą i Waszyngtonu.

Do powyższych pytań dochodzą również te bardziej szczegółowe: Czy Związkowi Radzieckiemu zależało zarówno na rewizji traktatu z Montreux, jak i na spornych terytoriach prowincji Kars, Ardahan i Artvin? Czy może jednak tak szerokie roszczenia miały na celu pozostawienie sobie przez Moskwę marginesu negocjacyjnego? Warto również przyjrzeć się temu zagadnieniu w kontekście możliwości zawarcia porozumienia turecko-sowieckiego. Czy gdyby Moskwa była bardziej skora do negocjacji niż do wysuwania roszczeń, to Ankara nie wybrałaby przynajmniej neutralności? Jakie znaczenie miała Turcja w rywalizacji o strefy wpływów u progu oraz na początku zimnej wojny?

W pracy zostało także postawione pytanie o pomoc amerykańską dla Turcji. Czy jej wymiar był naprawdę tak znaczący, jak zazwyczaj było to przedstawione w opracowaniach i w jaki sposób została ona rozdysponowana? Czy spełniła swoje cele oraz czy tureckie społeczeństwo było z niej zadowolone? Warto także zastanowić się nad tym, jak pomoc gospodarcza wpływała na zwiększenie amerykańskich wpływów w kraju znad Bosforu, a także na ile Turcja zwiększyła dzięki niej swoje możliwości militarne? Należy w końcu przyjrzeć się kwestii tureckiego członkostwa w NATO. Jaka była droga Turcji do wejścia w struktury sojuszu Północnoatlantyckiego i czy istniało realne zagrożenie, że Ankara nie będzie jego częścią? Jak wówczas wyglądałby świat w okresie zimnej wojny?

Kerolice Handa
Włocławek

PhD Thesis Abstract

Author: Karolina Wanda Olszowska

Title: Turkish-American and Turkish-Soviet relations from 1945 to 1952

Promoter: prof. dr hab. Artur Patek

Associate promoter: dr hab. Piotr Nykiel

Date of Abstract: May 12th, 2022

The following thesis deals with the issue of Turkish-American and Turkish-Soviet relations from 1945 to 1952, i.e. from the closing months of World War Two until Turkey's accession into the North Atlantic Treaty Organization.

This thesis is divided into four principal chapters. The first chapter concerns Turkey's internal situation, including the changes taking place within the structure of power. The attitude of individual parties towards the Eastern and Western blocs is also discussed. A separate sub-chapter is devoted to the Turkish Communists who were the main link between society and the USSR. Chapter One also deals with the topic of national minorities – the Kurds, Armenians, Greeks, Jews and Arabs – especially concerning the possibility of them destabilizing the country, their susceptibility to Communist propaganda, the possibility of them being used for the purpose of territorial claims or the detachment of specific territories, and finally: as a source of potential discord between them and their Western allies. All of the aforementioned topics are presented against the backdrop of American-Soviet rivalry in the region. In the end of the chapter the Author focuses on Turkey's relations with its Balkan neighbors: Greece, Bulgaria and Romania, thus showing Turkey's international position in the examined period.

In Chapter Two the Author continues analyzing Turkey's international surroundings in the context of the Near East being a sphere of influence and zone of rivalry. This work takes into account Ankara's relations with different countries, set against the backdrop of emerging blocs of influence and American-Soviet rivalry in this part of the world. To better understand the division of the world, the most important geopolitical theories which were then taken into account are presented. In the latter part of this chapter, the Author gives an overview of possible international alliances and military accords, which could have been planned. Analyzed in detail are Turkey's efforts to become a member of NATO – especially since the rejection of Ankara's candidacy could have resulted in the real danger of the country becoming neutral at best, or turning towards the Eastern Bloc at worst.

Chapter Three concentrates mainly on Ankara's relations with Moscow, also taking into account U.S. influence and interests in that regard. The Black Sea straits of Bosphorus and Dardanelles, as well as the disputed provinces of Kars, Ardahan and Artvin, are particularly interesting here. The Author also highlighted other topics connected with this matter, such as

distribution of the press, propaganda, intelligence and espionage activities, and lastly – any “incidents” that impacted bilateral relations.

Chapter Four is devoted to Turkish-American relations, including Soviet interests in that regard. Analyzed in detail is American support for Turkish economy, agriculture and especially the army, as well as the scope of such support and its usefulness. This paper also pays attention to American scientific and grant involvement which played a significant role in fostering a pro-American attitude in Turkish society. Included as well is information about criticism toward the United States, and anti-American sentiments in Ankara.

The author used archival materials, source publications, memories and reports, the press, fiction, monographs and dissertations in Polish, Turkish, English, German, Russian and Arabic. Analyzed the sources collected in: Archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland, Archives of the Grand National Assembly of Turkey (*Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi*), Archives of the General Directorate of State Archives of the Chancellery of the Council of Ministers of the Republic of Turkey (*Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü*) Archive of the President of the Republic. Turkey (*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi*), State Archives of the Russian Federation (*Государственный архив Российской Федерации*), Military Federal Archives in Freiburg (*Das Bundesarchiv-Militärarchiv in Freiburg im Breisgau*), The National Archives in London, Wilson Center Digital Archives, Archives of the Polish Institute and the gen. Władysław Sikorski in London, Archives the Polish Institute and Sikorski Museum, North Atlantic Treaty Organization Archives, French National Archives in Pierrefitte-sur-Seine (*Archives Nationales de France, Pierrefitte-sur-Seine*), Arabian Gulf Digital Archive, The Archives of New Records in Warsaw and the Princes Czartoryski Library in Krakow.

In her work, the author tries to answer the questions of when and why Turkey unambiguously opted for the western side of the outflows. The most commonly quoted date in this context is 1947 (Marshall Plan aid), but one wonders if that decision was made a few years later? After 1947, events took place that did not necessarily testify to an unequivocal and final rapprochement between Ankara and Washington.

The more detailed questions also come to the above questions: Did the Soviet Union care both about the revision of the Montreux Treaty and the disputed territories of the provinces of Kars, Ardahan and Artvin? Or were such broad claims aimed at leaving Moscow with a negotiating margin? It is also worth looking at this issue in the context of the possibility of concluding a Turkish-Soviet agreement. If Moscow were more willing to negotiate than to make claims, wouldn't Ankara choose at least neutrality? What was the significance of Turkey in the competition for spheres of influence at the threshold and at the beginning of the Cold War? The paper also asks about American aid for Turkey. Was its dimension really as significant as it was usually presented in the studies and how was

it distributed? Has it fulfilled its goals and was Turkish society satisfied with it? It is also worth considering how economic aid increased American influence in the country from the Bosphorus, and how much did Turkey increase its military capabilities thanks to it? Finally, it is necessary to look at the issue of Turkish membership in NATO. What was Turkey's path to joining the structures of the North Atlantic Alliance and was there a real threat that Ankara would not be part of it? What would the world be like during the Cold War?

Karoline Wendt
October